

ОСОБЛИВОСТІ ВИБОРЧИХ КАМПАНІЙ У ПОЛІЕТНІЧНОМУ СЕРЕДОВИЩІ КРИМУ

*У статті акцентується увага на специфіці і особливостях проведення виборчих кампаній у поліетнічному середовищі Криму. Аналізуються електоральні вподобання різних етнічних груп. Особлива увага звернена на виборчу кампанію до місцевих рад 2010 р. **Ключові слова:** етнічні групи, вибори, місцеві ради, електоральний процес, виборча кампанія.*

*Olena Gazizova. **Special features of campaigns in multi-ethnic environment of the Crimea.** The article focuses on the specifics and peculiarities of conducting election campaigns in multi-ethnic environment of the Crimea. Particular attention is paid to the campaign to local elections in 2010. The electoral preferences of different ethnic groups are analysed, attempts to predict the results of local elections are made. **Keywords:** ethnic groups, local elections, electoral process, election campaign.*

Головним пріоритетом розвитку вибору нашої країни є національні й суспільні інтереси на користь держави, суспільства й кожного зокрема громадянина. У державотворчому процесі українського суспільства політичні вибори є механізмом реалізації прав громадян на участь їх в управлінні державою. Вибори — головний інструмент формування, визнання, підтвердження легальності політичної системи й політичного режиму. Виборчі кампанії в Україні мають своєрідну регіональну специфіку. Особливістю завжди відзначаються виборчі кампанії в Криму. Вони є цікавим матеріалом для наукового дослідження.

Актуальність проблеми визначається високим рівнем впливу провідних політичних сил на суспільно-політичну ситуацію в Автономній Республіці Крим (АРК) і її зміни внаслідок виборчої кампанії 2010 р.

За роки незалежності і особливо в процесі та після виборів депутатів парламенту України та Верховної Ради АРК і місцевих рад, а також в ході президентських виборів в Україні в Криму склалися відносно усталені групи інтересів, представлені в регіональних партійних осередках та громадських організаціях і блоках з власними масмедійними ресурсами. Однак попри те, що в регіоні

функціонують відділення практично всіх великих загальноукраїнських партій, тут так і не сформувалося скільки-небудь потужної групи, здатної домінувати на місцевому політичному та (або) економічному просторі. Тому парламент і уряд автономії постійно перебувають у динамічному русі внутрікримських домовленостей, сторони яких нерідко утворюють несподівані в ідейно-політичному сенсі альянси, а також змушені звертатися за підтримкою до Президента держави та впливових угруповань всеукраїнського рівня.

Громадсько-політичне життя у Криму має помітні відмінності від інших регіонів України. Найбільш виразно вони виявляються у специфічному характері ідеологічних уподобань і політичних симпатій жителів автономії, зумовленому їх соціально-демографічними та соціально-культурними особливостями. Іншою характерною рисою є наявність в автономії впливових громадсько-політичних структур, створених за національною ознакою (насамперед — Меджлису кримськотатарського народу та проросійських громадських організацій), що відбиває специфіку міжнаціональної ситуації в Криму.

Однією із значних проблем, яка справляє безпосередній негативний вплив на соціальний та етнополітичний клімат півострова, є наявність і поширення стереотипів та міфологем у сфері міжетнічних відносин. Ці стереотипи продукуються, озвучуються й активно експлуатуються окремими політичними силами як під час електоральних кампаній, так і в міжелекторальний період, тиражуються в суспільстві за допомогою ЗМІ, системи освіти (у ході вивчення історії).

Питання, пов'язані з міжетнічними суперечностями, активно використовуються окремими політичними силами під час виборчих кампаній для здобуття певного політичного іміджу. Цьому сприяла пропорційна система виборів до органів місцевого самоврядування за закритими списками, яка вимагала формування сконсолідованої партійної риторики у сфері міжетнічних взаємин в АР Крим.

Зазвичай під час виборів починають розігрувати кримськотатарську карту. Власне, створюють додаткову напругу в суспільстві між людьми різної національності. В основному протистояння спостерігаються між кримськими татарами і слов'янами.

Багато проблем створюється штучно — для того, щоб створити одномоментний імідж перед виборами. Є партії, які чітко будують свою роботу на антитатарських настроях. І все одно приходять до татар і кажуть: «Давайте за нас голосуйте, а ми вам те і те зробимо».

Чинником, здатним призвести до усталення негативного сценарію розвитку міжетнічних взаємин, є використання окремими політиками антиісламської пропаганди, насамперед ототожнення у їхній політичній риторичі ісламу і тероризму, що спричиняється до виникнення й поглиблення взаємної недовіри в суспільстві на релігійному ґрунті.

В органах місцевого самоврядування в місцях компактного проживання для національних меншин можуть застосовуватися квоти. Верховна Рада АРК виділяла квоту для кримських татар, що було стимулом для підвищення їхньої громадянської активності, включення у загальносуспільний процес, що, в свою чергу, стабілізувало їхнє представництво у кримському парламенті. У 1994–1998 рр. був створений прецедент етнічного представництва шляхом національного квотування. У цей період у Верховній Раді АР Крим була представлена фракція «Курултай» — було 14 депутатів, по одному від болгарської общини, німців та інших національних співтовариств.

Яскравий приклад продемонстрував гарантований законодавством розвиток «самобутності» російської національної меншини. Законодавством (ст. 10 Конституції України; ст. 6, 8 Закону України «Про національні меншини в Україні» та інші) передбачається забезпечення вільного розвитку, захисту та використання мовно-культурних прав росіян. Так, офіційно «визначається можливість застосування мов меншин в усіх сферах суспільного життя, в тому числі і в роботі державних органів, у місцях, де більшість становить певна національна меншина». Такими місцями для росіян в Україні є Автономна Республіка Крим, окремі міста Півдня та Сходу України. Крім того, навіть у місцях «некомпактного проживання» російській національній меншині гарантовані: використання та вивчення рідної мови в навчальних закладах; право створення національно-культурних товариств; задоволення духовних, інтелектуальних, інформаційних та інших етнокультурних потреб. На підтвердження вищезазначеного слід зазначити, що частка російського друку і російського ефіру в Україні коливається в різний час від 80% до 92% від усього загалу. При цьому, в Україні проживає близько 11 млн етнічних росіян, а це приблизно 25% від загальної кількості мешканців країни. Задоволення культурних та інших життєво необхідних потреб росіян в Україні зазнає спроби переходу і в політичну площину. Прикладами таких спроб може бути участь у виборчих кампаніях 1998–2002 рр.

таких проросійських об'єднань, як «СЛОН», партія «Союз», «Руський блок», «Громадянський конгрес України» та інші. Спроби ці були невдалими, проте прецедент провести межу між російськими та українськими політичними партіями вже існує [2, с. 143].

За даними перепису 2001 р. серед національного складу населення Автономної Республіки Крим переважна більшість росіян, чисельність яких склала 1180,4 тис. осіб, або 58,5% від загальної кількості населення. Друге місце за чисельністю займають українці — 24,2%, третє місце посідають кримські татари — 12,1% [8]. Таким чином, Крим є єдиним в Україні регіоном, де найбільшу частину населення складають росіяни.

Активність виборців в Автономній Республіці Крим на президентських виборах 2010 р., порівняно з виборами 2004 р., була низькою, та все ж, порівняно з останніми (2007 р.) парламентськими виборами, вона серйозно зросла. Рівень виборчої активності півострова перевищив 63%, у Севастополі — сягнув 66%. Це головний підсумок виборів, на який звертають увагу оглядачі. Він особливо вражає на тлі прогнозів місцевих політологів про розчарування кримчан і севастопольців українськими політиками та закликів проросійських радикалів ігнорувати вибори так званої «окупаційної президентської адміністрації».

Під час президентських виборів 2010 р. в обох адміністративно-територіальних одиницях Кримського півострова перемогу здобув В. Янукович. В АРК його підтримка перебуває на позначці трохи нижче 62%, у Севастополі вона знизилася до 56%. Ю. Тимошенко в Криму друга — майже 12%, у Севастополі її з 6,5% обігнав С. Тігіпко з пристойними 15% і П. Симоненко, в якого підтримка як ніколи низька — менше 10% (у Криму вона у нього ще нижча — тільки 4%).

С. Тігіпко став справжнім відкриттям для півострова, в автономії його підтримка сягнула 10%. Зате очікування щодо І. Богословської, яка передвиборчу кампанію вела, фактично, лише в АРК і Севастополі, не справдилися. В місті-герої вона набирала трохи більше 2%, а в АРК — 1%. Попри агресивну проросійську риторичку пані Богословська прогнала навіть А. Яценюку, який отримав майже 3% в автономії і майже 2% в Севастополі. В. Ющенко в автономії був лише шостим — з мізерними 1,3%, у Севастополі в нього ще менше — восьмий результат з 0,7% голосів.

10 липня 2010 р. Верховна Рада України ухвалила Закон «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим,

місцевих рад та сільських, селищних, міських голів», внесений головою фракції Партії регіонів О. Єфремовим. 27 липня закон підписав Президент. Закон передбачає, що вибори депутатів сільських, селищних рад будуть проводитися за мажоритарною системою відносної більшості в одномандатних виборчих округах. На рівні депутатів ВР Криму, обласних, районних, міських, районних у містах рад встановлюється змішана мажоритарно-пропорційна система виборів. Вибори сільських, селищних, міських голів будуть проводитися за мажоритарною системою в єдиному одномандатному окрузі. Законом передбачається проведення місцевих виборів 31 жовтня 2010 р. з переходом від досі чинної пропорційної (партійної) до змішаної мажоритарно-пропорційної системи виборів органів місцевого самоврядування. Виборчий процес розпочався 11 вересня.

Закон, крім переходу до змішаної системи виборів, заборонив також брати участь у місцевих виборах блокам політичних партій. Крім того, в законі ліквідована норма про можливість самовисування кандидатів у мери. Закон також встановлює, що у виборах можуть брати участь місцеві організації політичних партій, зареєстровані не пізніше, ніж за 365 днів до дня виборів.

Верховна Рада Криму призначила парламентські вибори в автономії на 31 жовтня. Таке рішення прийняте переважною кількістю голосів на позачерговій сесії. Таким чином, вибори в Криму відбудуться одночасно з виборами в місцеві ради на території України. Згідно з Конституцією АР Криму, Верховна Рада самостійно визначає дату виборів до парламенту автономії. У червні кримський парламент відмовився призначати вибори нового складу кримського парламенту на 31 жовтня 2010 р. Постанову не підтримала тоді низка фракцій коаліції, у тому числі Партія регіонів. Проте на початку липня Верховна Рада за ініціативи Партії регіонів призначила вибори в місцеві ради на останній день жовтня.

На сьогодні у Криму функціонують регіональні структури майже всіх великих загальноукраїнських партій, у тому числі і правого спрямування. Періодично вони проводять пікетування на підтримку української мови у Криму, вимагають припинення втручання у внутрішні справи України з боку інших країн тощо [3, с. 423].

Серед загальноукраїнських політичних партій і блоків найбільшою довірою жителів Криму користуються Партія регіонів (26%) і КПУ (9,7%). Помітну довіру, яка дає шанси подолати 3-відсотковий бар'єр на виборах в парламент АР Крим, мають також

БЮТ, Блок Наталії Вітренко «Народна опозиція», Партія «Руський блок», Блок Литвина, Блок НУНС. Водночас, сьогодні практично не користуються підтримкою в Криму такі в недалекому минулому активні на теренах автономії партії, як Народно-демократична партія, Народний Рух України, Партія «Союз» [1, с. 40].

Політичні симпатії домінуючих національно-етнічних груп різняться. Серед росіян вони є дуже подібними до загальнокримських: 29,8% довіряють Партії регіонів, 11% — КПУ. Серед українців перші дві позиції посідають ті самі політичні сили. Водночас, значно більшою довірою українців, порівняно з росіянами, користуються БЮТ і НУНС. Політичні симпатії кримських татар принципово відрізняються від симпатій українців і росіян. Серед них перше місце за рівнем довіри посідає БЮТ (27,4%), друге — НУНС (14,2%), тоді як загальнокримським лідерам симпатій — Партії регіонів та КПУ довіряють, відповідно, 4,9% та 2% кримських татар [1, с. 42].

Серед вірних Української православної церкви найбільшою довірою користуються Партія регіонів, КПУ і Блок Наталії Вітренко «Народна опозиція», серед вірних УПЦ-КП — Партія регіонів, КПУ та БЮТ; серед прихильників ісламу — БЮТ і НУНС. Підтримка кримськими росіянами (меншою мірою — українцями), таких партій, як КПУ, Партія регіонів, Блок Наталії Вітренко «Народна опозиція», цілком логічно кореспондується з їх більшою прихильністю до лівої ідеології (КПУ, Блок Наталії Вітренко «Народна опозиція») та/або проросійськими орієнтаціями (Партія регіонів). Прихильність певної частини українців до національно-демократичної ідеології пояснює їх симпатії до БЮТ чи НУНС. Тому їх політичний вибір можна вважати переважно ідеологічно мотивованим [1, с. 42].

У Криму є стабільний електорат, який підтримує проукраїнські патріотичні сили. За оцінками і підрахунками він становить від 5 до 10% усіх виборців.

Кримська організація політичної партії «За Україну!» закликала проукраїнські сили півострова до об'єднання, щоб разом іти на вибори до місцевих рад. На думку місцевих експертів, це дало б шанс кримським україноцентристам подолати 3-відсотковий бар'єр і потрапити до Верховної Ради Криму. Лідер кримської організації партії «За Україну!» А. Щекун запропонував правим і право-центристам із національно-демократичного табору автономії об'єднатися довкола бренду «За Україну!», який досить популярний серед активістів української громади півострова.

Ідею підтримали лідери відразу кількох активних проукраїнських політичних організацій Криму. Однак політрада партії вирішила, що її структури братимуть участь у виборах лише в семи областях на Заході України, а Крим до цього списку не потрапив.

У цій ситуації кримські «заукраїнці» наважилися на демарш і вирішили підтримати іншу політичну силу, яку вважають українською і перспективною. На політичній арені Криму реально дієздатною серед проукраїнських, продержавницьких політичних сил є лише парторганізація «Фронту змін». Тож «заукраїнці» готові її підтримувати, «відкинувши всі свої політичні амбіції».

Представники інших політичних сил національно-демократичного спрямування, а саме — відділення «Нашої України», Конгресу українських націоналістів та Української народної партії під час попередніх переговорів висловилися за об'єднання зусиль для того, щоб представники української громади півострова потрапили до кримського парламенту.

Варто зазначити, що участь партійних блоків у нинішніх місцевих виборах законодавчо заборонена.

30 вересня 2010 р. на прес-конференції в Сімферополі А. Яценюк наголосив, що Кримом мають керувати люди, які тут живуть, розуміють проблеми півострова і знають, як їх розв'язати, а не призначені з центру особи. Він зазначив, що «у Партії регіонів склалося таке відчуття, що майже усі регіони — колоніальні території Донеччини. Крим — не частина території Донецької області. Я за те, щоб Кримом управляли кримчани»[7].

Завдання «Фронту змін» — привести до місцевих рад Криму якісно нових людей, здатних розв'язати проблеми півострова. Лідер партії розуміє, що легкої виборчої кампанії в Кримі не буде. Партія регіонів робитиме все можливе, аби «Фронт Змін» не набрав більше, ніж 2,99%, — тобто не подолав прохідного бар'єра до парламенту Криму.

На виборах до Верховної ради Криму 2010 р. сто депутатів проходять за пропорційно-мажоритарною системою. Виборча комісія АРК зареєструвала 37 політичних сил, що претендують на місця у Верховній Раді Криму.

Партія регіонів нараховує сто кандидатів у депутати і очолює його лідер місцевої організації, прем'єр автономії В. Джарти.

У бій за мандати йдуть 57 висуванців Компартії. На чолі списку лідер кримських неокомуністів, нардеп Л. Грач.

«Сильна Україна» висунула за списками в Криму 45 осіб, очолила список О. Кужель.

Список з 50 кандидатів від партії «Батьківщина» очолила колишній міністр праці і соціалістики, перший заступник голови кримської «Батьківщини» Л. Денисова.

У списку «вітренківців» 14 осіб, на чолі його лідер партії Н. Вітренко.

Оригінальністю відзначається чисельність списку партії «Союз» — 33 кандидати. «Тридцять три — символічне число. Ми встанемо на захист інтересів автономії, як тридцять три богатирі» [6], — заявив лідер «Союзу» Л. Миримський, який очолив список.

Громадсько-політичний рух «Російська єдність» виник наприкінці 2009 р. У вересні 2010 р. партія «Авангард» була перейменована на партію «Російська єдність». Усього в списку на вибори до парламенту 50 кандидатів.

Одна з базових вимог партії — надати російській мові статусу державної в Україні. Рух іде у владу з програмою «Підйом Криму» і ставить перед собою мету — в найкоротші терміни добитися економічної самодостатності республіки, вважаючи її «ключем до справжньої політичної автономії» [4].

Перший заступник голови кримськотатарського Меджлісу Р. Чубаров очолив список партії «Народний Рух України». Всього в списку 17 кандидатів. НРУ традиційно бере участь у виборах в Криму разом з Меджлісом. Однак більшість членів Меджлісу схиляються до того, щоб оголосити політичний бойкот місцевим виборам і не брати участі у виборчій кампанії взагалі. Це пояснюється адміністративним тиском на політичного партнера Меджлісу — Народного Руху України. Верховна Рада Криму попри те, що у її складі є ціла фракція Руху-Курултаю, не занесла до складу Виборчої комісії АРК жодного висуванця НРУ. Практично немає рухівців і серед членів територіальних міських і районних виборчкомів, насамперед у тих регіонах, де висока частка кримськотатарського населення.

Кримський аналітик М. Семена зазначає, що кримськотатарський народ, власне, може «залишитися поза виборчим процесом, що ставить місцеві вибори в Криму за межею легітимності». На думку аналітика, у цій ситуації вибори, очевидно, будуть «сумнівно-легітимними» і нова влада «не представлятиме весь спектр виборців у Криму» [6].

Від боротьби за місця в парламенті Криму не відмовляються і Народна партія, і УНП, і соціалісти, і багато інших. Місцеві по-

літологи одностайні: шансів пройти в найвищій представницький орган автономії у них немає.

На думку експертів: «В україноцентричних партій був би шанс в Криму, якби вони домовилися. Якщо механічно скласти голоси виборців, які голосували в 2006 році за праві і правоцентристські партії, то навіть без Руху і Блоку Тимошенко ця кількість коливалася б від 30 до 40 тисяч. Це 3–4% голосів. Якби вдалося створити консолідований список і розкрутити його, то такі партії, як УНП і УРП «Собор», мали б шанс пройти 3-процентний бар'єр» [6].

В. Фесенко, оцінюючи виборчу кампанію осені 2010 р. і її можливі наслідки, зазначає: «Ми вперше матимемо вибір між подальшою моделлю розвитку української політичної системи: або в нас демократія і виборчий процес залишаються конкурентними, або в нас буде швидко формуватися українська модель керованої демократії» [5].

В. Пritула зазначає: «Однозначно, реальних суперників у Партії регіонів на виборах до кримського парламенту і місцевих рад практично не буде. Єдине, можна зважати, скільки одержать регіонали: заплановані 70%, або 50%, або, можливо, трохи менше? Вони використовують адмінресурс у регіонах Криму. Це не залишає шансів іншим політичним силам. Новий парламент буде підконтрольним владі — Партії регіонів» [4].

Відмітною особливістю передвиборчої кампанії 2010 р. в Криму експерти називають однопартійність. Партія регіонів робить все, щоб будь-яка хоч трохи відома людина виявилася в її рядах, а не в списках конкурентів.

Вибори рад усіх рівнів у 2010 р., які відбулися за мажоритарно-пропорційною системою, вірогідно, внесуть значні зміни в політичні конфігурації, що склалися.

1. АР Крим: люди, проблеми, перспективи / Національна безпека й оборона. — 2008. — №10. — 88 с.

2. Земзюліна Н. І., Шамара С. О. Націоналізми та ідентичності нової України / Українська політична нація: генеза, стан, перспективи/ Ред. В.С. Крисаченко, М. Т. Степико, О. С. Власик та ін. — К., 2003. — С. 143.

3. Крим в етнополітичному вимірі / Ред. Курас І. Ф. — Київ: Світогляд, 2005. — 533 с.

4. Стриж В. Вибори в Криму: макіївські проти кримських. — Режим доступу: www.unian.net/ukr/detail/lastnews/

5. Режим доступу: http://vybory.osp-ua.info/vistup_intervu-idxnews-16154.html

6. Режим доступу: <http://www.radiosvoboda.org/content/article/2163147.html>
7. Режим доступу: <http://frontzmin.org/ua/media/news/none/748-arsenij-jatsenjuk-krim-ne-chastina-donetskoyi-oblasti.html>
8. Режим доступу: <http://www.ukrcensus.gov.ua/results/general/>